

HORVÁTH PÉTER

Neoplanta

KIS MORFONDÍR – VÉGEL LÁSZLÓ REGÉNYE KAPCSÁN

Mélységes mély a tudatlanság kútja. Végel László lebilincselő regényét olvasva jutott eszembe ez az elferdített Thomas Mann mondat. Mindjárt utána a kérdés: mit is kezdünk a múlttól való tudással, nem tudással? A szocialista idők nagy költőjének, Illyés Gyulának kétsorosa is felrémlett: „Azt, hogy a nép fia vagy, igazolnod, sejh, ma nem azzal / Kellene: honnan jössz, – azzal, ecsém: hova méysz!” Kamaszkoromban rajongtam ezért a kétsorosért. Igazat szól a költő, gondoltam, mindegy, honnan jövünk, nem a múlt érdekes (a múlt nem érdekes), előre nézzünk, egyet akarva! És ez így is volt a hatvanas évek második felében, legalábbis számunkra, tudatlan és jó szándékú kamaszok számára. Saját jövőnket akartuk – ha nem is építeni, de – elérni végre, felnőttnek számítani, minél hamarabb.

A szegedi Tömörkény István Ipari Szakközépiskolába az ország legkülönbözőbb tájairól érkeztek a növendékek, hogy kéziszedőnek, kőfaragónak, keramikusnak tanuljanak. Az együtt lehúzott négy év alatt nem tudtuk egymásról, ki milyen családi háttérrel bír, melyik felekezethez tartozik, szülei gazdagok-e avagy szegények. Nem is érdekelt minket. Az igen, hogy melyikünk rajzol jobban, ki miben tehetséges. Mindannyian KISZ-tagok voltunk – és „lázadók”. A fiúk igyekeztek a lehető leghosszabbra növeszteni a hajukat, a lányok pedig a lehető legrövidebbre vágták az iskolaköpenyük alját. Rock and rollt táncoltunk az újszegedi Sörkertben vasárnaponként, és együtt üvöltöttük a Sárgaingesek zenekarával: I can get no satisfaction! Rozsgyesztvenszkíjt szavaltunk, és rongyosra olvastuk az *Üvöltés* című beatantológiát. Különösebb lelkesedés nélkül készültünk a Nagy Októberi Forradalom ötvenedik évfordulójának kötelező ünnepére, csak kiváló művésztanáraink által formált ízlésünk tiltakozott kissé a város minden sarkán felállított „kommunista oltárok” képzőművészi megjelenése ellen. Randák voltak és túl sok volt belőlük.

Oroszból az osztály kétharmada bukásra állt. Orosztanárunkat, Tavaris Nádast szerettük, de a „ruszkiknak” még a nyelvét is utáltuk. Hogy igazából miért, azt nem firtatta egyikünk sem.

Az „ellenforradalom” mindössze egyszer került szóba köztünk, mikor elmeséltem az osztályban, hogy 1966 október huszonharmadikán este elkaptak a zsaruk, mert a haveromra várva az iparos-fütyjelet fütyültem a híd alatti sötétben. Két civil ruhás pofa karolt belém: „Kire vár itt? Miféle fütyjel ez?” Mondtam, a Csacsára várok, hogy együtt másszunk be a kollégium ablakán, és hogy iparos fütyjel. „A sors szimfónia?” – mordult rám az egyik fakabát. „Nem tudtam, hogy az...” „De azt tudod, ugye, hogy milyen nap van ma?!” Szerdát mondtam vagy csütörtököt, már nem emlékszem, milyen nap volt. A nyomozó közölte, hogy október huszonharmadika van. „Az valami vallási ünnep?” – érdeklődtem, mivel a hídláb körüli házak sok ablakában mécses vagy gyertya pislákol. „És milyen ünnep volt?” – kérdezték másnap az

osztálytársaim. „A zsaruk szerint az ellenforradalom kitörésének tizedik évfordulója” – feleltem. „Jé! – ámultak az osztálytársaim. – Tényleg?”

Pár héttel később még egyszer szóba került az „ellenforradalom.” Megint a kimenő lejártá után igyekeztem titokban bemászni a koleszba, amikor az ügyeletes tanár elkapott. Nem először buktam le, de lebuktak már mások is, és nem lett belőle komoly bajuk. Másnap egy másik kollégiumi nevelőnk, Kopasz tanár úr hívatott az irodába. Kedvelt, mert helyette szerkesztettem a „Kollégiumi Rádió” vonalas műsorait. (Amint megszólalt az „adás”, valamelyik negyedikes intett egy elsőévesnek, és az egy jól irányzott papucsdobással azonnal leverte a hangszórót az ajtó fölé.) „Hát, Horváth, bajban vagy! – nézett rám gondterhelten Kopasz tanár úr. – Holnap határozatot hozunk rólad a nevelői értekezleten. Ki fogunk csapni, közösség ellenes magatartásod miatt. Ez fölkerül a káderlapodra, életed végéig elkísér, különös tekintettel arra, hogy az apád ellenforradalmár volt.” Nagyon megijedtem. De nem gondoltam, hogy a kommunizmus akar kibaltázni velem, mintegy apám bűnét rajtam is megtorolva. Személyes bosszúnak véltem a dolgot.

Volt egy kis mitugrász, mondhatni „szadista hajlamú” nevelőtanárunk, vele gyakran „összeszetűztem” a hálószemléken, mert a szekrényem rendjét kifogásolva ki akarta szórni a cuccaimat a földre. Ezt megakadályoztam, közölve, hogy a rend mindenki számára mást jelent. Hozzám akarta vágni a kulcscsomóját, de mivel igen súlyosnak érezte a vasakat, meggondolta magát. Kergetni kezdett, nyilván azért, hogy fölpofozzon. Felugrottam előle az emeletes ágyak tetejére. Hálótársaim kiröhögtek, ahogy ott pattog az ágyak közt, és üvölt: „Azonnal szálljon le onnan!” Eszem ágában se volt „leszállni”, így végül szégyenszemre elkullogott. „Jelenteni fogom az igazgató elvtársnak!”

A Suszter becenevű kollégiumigazgatót nagy parasztnak tartottuk. Amikor Szabó Sácó engedélyt kér tőle, hogy a mosdóban gordonkán gyakoroljon, a diri harsogva közölte: „Ezerszer megmondtam már, hogy a diákokban rézfűvósok nem gyakorolhatnak!” Hangosan felnyerítettem. „Mit röhög, maga tökéletlen?!” Megmondtam neki. Nem örült.

Ezek a vén faszok akarnak most kibaszni velem, gondoltam keserűen, de a lelke mélyén megértettem őket. Kölcsönkenyér visszajár.

Kopasz tanár úr azt javasolta, azonnal üljek az íróasztalához, írjak levelet anyám nevében, miszerint aznapi dátummal nem kéri tovább kollégiumi elhelyezésemet, és még éjfél előtt húzzak is el a koleszból, akkor nem tudnak másnap kicsapni. Így is történt. Aznap az állomáson aludtam a bőröndöm és a gitárom társaságában. Másnap grafikatanárnőm, az általunk Macának csúfolt Kopasz Márta tanárnő segített olcsó albérletet találni. Anyám hónapokig nem tudta, hogy már nem vagyok kollégista.

Most jut eszembe, Maca is szóba hozta egyszer az „ellenforradalmat”. Minden órán hangsúlyozta, hogy tőle főiskolai szintű oktatásban részesülünk, mivelhogy korábban a Tanárképző professzora volt. Egy művtörténi órán elmondta, azért rúgták ki a Képzőből, mert egy döglött csókáról készített fekete-fehér krocki-sorozatát ötvenhét telén, és azzal vádolták, hogy ily módon gyászolja az elbukott ellenforradalmat.

Schütz Zoli osztálytársamat Escéhá Zolinak csúfoltuk, amiért a nevében ötször annyi mássalhangzó van, mint magánhangzó. Az, hogy feltehetően német származású, azaz sváb fiú – eszünkbe se jutott. Házibulira legszívesebben Csorja Pistáékhoz mentünk, mert – úgy tudtuk –, nekik van a legnagyobb házuk, ahol a kiszemelt csajjal át lehet sunnyogni más szobákba... Nekik „nagy” házuk van, más szüleinek kis lakásuk. Na és?

Eredeti farmernadrágra keveseknek futotta. A Mars térnek becézett szegedi Marx téren lehetett beszerezni Super Rifle-t, a *jugóktól*. (Csak a szegediek tudták, hogy a Marx teret korábban tényleg Mars térnek hívták.) A jugók színes mintájú fehér nyloninget és olcsó konyakot is árultak. Ráadásul tudtak magyarul. Hogy miért, az senkit nem érdekelt. Büszkék voltak, és mi irigyeltük őket, mert a dinárjuk négy forintnál is többet ér.

Néhány évvel később, a főiskolán, egy „jugoszláviai magyar” osztálytársam meghívott a tengerre nyaralni. Hazafelé jövet magyarokkal utaztam a vonaton. Beszédbe elegyedtünk.

– Szintén a tengerről, haza? – érdeklődtem.

– Nem – válaszolta büszkén egy fiatalasszony. – Mi jugoszlávok vagyunk!

Hosszú perceken át magyarázta, milyen felemelő dolog az igazi szabadság hazájában, Jugoszláviában jugoszlávnak lenni.

– Szuper lehet! – lelkesedtem. – Szeretnék én is jugoszláv lenni!

A Színművészet Főiskolára kerülve aztán, 1969-ben, színész-osztályunk első összejövetelén hökkenten és zavartan fogadtuk a hírt: Holocsy Pistát, Csehszlovákiából érkezett osztálytársunkat, magyar honvédként Halmágyi Sándor „szabadította” fel a nyáron. Holocsy mesélte, hogy a falujukban gyerekek állták el a magyar tankok útját. Halmágyi közölte, ő is ott ült az egyik harckocsiban. Kis híján szakadékba zuhantak, csak hogy a „kurva kölyköket” kikerüljék. Döbbenet hallgattuk a „sztorit”. A döbbenet hamar elmúlt, néhány nap alatt megfelleledkeztünk az egészeztől, és KISZ-felajánlasként közösen készítettük a főiskolai dolgozók gyerekeinek a Mikulás-műsort.

Az állami ünnepeken jó pénzért szavalni jártunk tanácsházára, minisztériumba, üzembe. Megesett, hogy november hetedikén vagy április negyedikén három helyen is elszavaltam József Attila versét, harcosan kihangsúlyozva az alábbi sorokat:

*Talán dűnnyögj egy új mesét,
fasiszta kommunizmusét -
mivelhogy rend kell a világba,
a rend pedig arravaló,
hogy ne legyen a gyerek hiába
s ne legyen szabad, ami jó.*

Sehol nem róttak meg. „Köszönjük, Horváth elvtárs, jövőre is várjuk, szeretettel!” – És kifizették a szavalásért járó kétszáz, adómentes forintot. Nagy pénz volt az a hetvenes évek elején, sok sörre és sült krumplira futotta a Bástya étteremben, ahol záróráig ültünk éjszakánként, Shakespeare vagy éppen Harold Pinter darabjain vitatkozva.

Ó, szent tudatlanság és ifjú együgyűség!

A szocializmus Ratkó-gyermekeiként nem volt alapvető bajunk a rendszerrel, azt gondoltuk, megreformálható. Más alternatíva eszünkbe se jutott. Az, hogy a szovjet csapatok ideiglenesen örökre nálunk tartózkodnak, olyan megkérdőjelezhetetlen evidencia volt a számunkra, mint hogy hajnalban felkel a nap. A csórósággal sem volt bajunk. Még annak is kilógott a segge a nadrágjából, akinek a szülei olyan mázlisták voltak, hogy nem csak Trabantot, de „Zsigát” vehettek maguknak. Apámnak, aki három és fél évet ült „ifjúkori botlása” miatt, nyolcötvenes Fiatja volt. Minden karácsonyra kaptam tőle egy negyvenkettes nyakú fehér nyloninget. Nem tudta, vagy nem érdekelte, hogy harminckilences nyakam van.

Az évszámok az égvilágon semmit nem jelentettek a számunkra. Ehhez nyilván a történelemoktatás minősége is hozzájárult. Nekem az általános iskola felső osztályában „Mancika” tanította a történelmet. Bármit kérdeztünk tőle, ezzel a mondattal válaszolt: „A tanuló csak a tanár kérdésére felel!” Csoda, hogy hamar leszoktunk a kérdezősködésről?

*Politika? Szómalom!
Civilizáció fülledt vidéke.
Mint békaember alábukhatom
A lélek türkizkék vizébe...*

Sajnos nem emlékszem a számomra fontos vers szerzőjére, talán valamelyik amerikai beat-költő írta... Mintha az én korosztályom túlnyomó többségének meggyőződését fogalmazta volna meg.

A rendszerváltást megelőző évtizedben – már harminc is elmúltam – vált először beszéd-témává a barátaim közt, hogy melyikünk milyen származású. Kettő is lamentáltak azon, megmondják-e a gyerekeiknek, hogy ők bizony zsidók. „Miért, te zsidó vagy?” – ámultam. „Ja.” „Na és?” „Mi az, hogy na és?! Az embernek tartoznia kell valahová...”

Ekkoriban már jól jegyzett fiatal írónak számítottam. A népiesek közt is voltak barátaim, noha urbánusnak számítottam. Első színdarabom vidéki bemutatóját – állítólag – maga Aczél elvtárs tiltotta be. Sógornóm hajdani lovagja, Hernádi Gyula mesélte ezt nekem. Közlése nagyon büszkévé tett. Úgy látszik, magasan jegyzett másként gondolkodó vagyok! Később megtudtam, hogy a színház párttitkára – feltehetően apám régi ellenlábasa – addig küldözgette tanácshoz, párthoz, szakszervezethez, Hazafias Népfronthoz az igazgató és főrendező által bemutatásra elfogadott kéziratomat, amíg végül a dolog tényleg Aczélig juthatott. Mindenestre a színház lemondott a kiplakátolt bemutatóról.

Amikor 1979-ben baráti unszólásra aláírtam a „magyar Chartát”, ugyanazon a napon hívtak be „elbeszélgetésre” a Kiskábéba és a minisztérumba is. „Nem sok ez egy kicsit az éberségből, elvtársak?” – kedélyeskedtem. Mindkét szerv kijelölt kisvezetője közölte, hogy személy szerint ő maga is egyetért *velünk*, de „...beláthatja, Horváth elvtárs, hogy hivatalosan el kell ítélnünk ezt a fiatalosan hebrencs akciót. Vagy ön szerint helyes, hogy a maguk nevét bemondja a rendszerünk ellen uszító Szabad Európa Rádió?” Az elsők közt kaptam volna meg a fiatal írók számára akkoriban alapított színházi ösztöndíjat. A díjazottak listájáról, persze, lekerültem. Abban az évben az aláírásom harminchatezer forintot ért. A pénz hiányzott persze, de amolyan rabló-pandúr játéknak tartottam az egészet. A játékszabályok ismertek voltak. Az elvtársak helyében én is seggbe rúgtam volna magamat. Az már rosszabbul esett, hogy két héttel később, a Szolnoki Szigliget Színházban bemutatott mesejátékomról egy árva kritika sem jelent meg, sőt, emlékeim szerint, még a helyi lap sem emlékezett meg a bemutatóról.

Azt hiszem, akkor kerültem át a támogatott kategóriából a túrt-be. A helyemen éreztem magam. Szamizdatban soha nem publikáltam – nem kértek tőlem írást, én meg nem jelentkeztem. Minden rossz tapasztalatom ellenére bíztam a belülről megreformálható szocialista demokráciában. Úgy gondoltam, minden az embereken múlik. Az, hogy az „embereket” alapvetően meghatározzák származásuk, vallásuk, múltjuk – nem jutott eszembe.

Ritka munkaviszonyaim főnökeinek helytelen döntéseit látva és tapasztalva vagy ostobának, vagy egész egyszerűen görénynek tartottam őket. Ha én voltam a főnök – ez is megesett –, rossz döntéseimet nagylelkűen megbocsátottam magamnak. Nem voltam rosszindulatú soha.

Nagyon benyaltam Jevtusenko sorait:

*Tőle, ki gyógyít és aki fát vág
és aki az öltönyt varrja nekem,
elvárom: remekül tegye a dolgát,
dolga bármi legyen.
Nem, ne legyen vacak átlag,
sem a sárcipő, sem a ház.
Bűn a közepszerűség,
akárcsak a hazug szó: elfajulás.
Buzdítsa ki-ki magát,
had tegyen dicsőt, remeket,
Naggyá nem lenni, gyalázat.
Mind naggyá legyetek!*

Hogy a szovjet-orosz rendszerben a koszorús költő kívánalmának megfelelni – a Gulag árnyékában – finoman szólva lehetetlen volt, és hogy nálunk, ahol a vezetők kiválasztásának fő szempontja az elvhűség (no meg a sógorság-komaság) volt, nem pedig a szakmai kiválóság – nos, ezek az apróságok ritkán jutottak eszembe. Ha igen, akkor arra gondoltam, a kiváló elméletet szem előtt tartva majd csak változtatunk a hibás gyakorlaton. Hittem és reméltem, hogy eljön majd a Petőfi által több mint száz éve megénekelte idő:

*Ha majd a bőség kosarából
Mindenki egyaránt vehet,
Ha majd a jognak asztalánál
Mind egyaránt foglal helyet,
Ha majd a szellem napvilága
Ragyog minden ház ablakán:
Akkor mondhatjuk, hogy megálljunk,
Mert itt van már a Kánaán!*

Ha a Kánaán nem is, de az a pillanat elérkezett, amelyben Reagan elnök térdre kényszerítette a „világ egyhatodát”, és Gorbacsov elvtárs a lovak közé dobta a gyeplőt, aztán bedobta a törölközőt is.

Nem osztottam a rendszerváltás eufóriáját.

Úgy véltem, ahogyan az írók közt nincsenek elhallgattatott zsenik, és a fiókokban nem lapulnak korábban közölhetetlen remekművek, úgy az élet többi területén sincsenek olyan korábban mellőzött, titkos „káderek”, akik a szabadság szakértőjeként előlépve megalapozhatnák és működtetnék az irigyelt piacgazdaságot és a nyugati típusú demokráciát. Fiatalemberként addig is szabadnak éreztem magam. Ha nagyon elegendő lett volna a szocializmusból – itt hagyom. Soha nem félttem semmiféle munkától, erős voltam és egészséges. De nem volt igazán se kedvem, se bátorságom ahhoz, hogy valahol Nyugaton újra kezdjem az életemet. Jártam már Amerikában – unokaöcsém oda disszidált – nem láttam rajta, hogy „boldogabb” lett volna nálam. Nem irigyeltem hatalmas házáat, noha egy lakótelepi lakásban laktam Kispesten. (Fiatal íróként soron kívül kaptam tanácsi bérlakást – örültem neki, mint majom a

farkának. Jogosnak is véltem, hogy a „lélek mérnökeként”, harmincévesen a munkásosztállyal azonos lakhatáshoz juttat a rendszer.)

Unokaöcsém vadonatúj, kétülékes sport béemvését kényelmetlennek találtam. Bevallotta, hogy ő is ritkán ül bele, nem tudja kinyújtani benne a lábát. Végzett kertészmérnök letére alkalmi kertészként dolgozott. Mexikói feketemunkásokat alkalmazott segítségként.

– Rohadt kizsákmányoló vagy! – évődtem vele.

– Te meg egy frusztrált, kelet-európai fasz!

Ebben maradtunk.

Kettesben hajóztunk kis vitorlásán a Bahamákon. Hemingway kedvenc kocsmájában ittuk a fehér rumot Bimini szigetén.

Történt pedig, hogy a hajónk „felült” egy frissen telepített korall-padon. Mondtam, kapcsoljuk be a motort, és húzassuk le a hajót az akadályról. Unokaöcsém azt mondta, nem lehet, mert törvény tiltja a korall közelében a motorhasználatot.

– Na és? – mondtam.

– Mi az, hogy na és?! – hüledezett.

– Senki se lát minket, a legközelebbi part három mérföldre van! – magyaráztam.

– Ki nem szarja le, hogy néhány koralldarabot letép a propeller?

– Én! – mondta – én nem szarom le! Tudod, Petikém – tette hozzá -, mi, *amerikaiak*, azért hozzuk a törvényt, hogy betartsuk!

Ez szöveget ütött a fejembe.

Törvényt hozni, önmagunk tudatos korlátozására, és *betartani* – ez lehet az igazi szabadság, az igazi demokrácia!

Aztán jött Irak, Afganisztán – a törvénytisztelő Amerika nem korlátozta magát érdekei érvényesítésében –, a lakótelepünkön meg sorra haltak az ötven körüli, korábban segédmunkásként dolgozó, elbocsátott lakótársak. Guszti tűzoltó is meghalt, aki korábban rám szólt a liftben, ne dohányozzak. „Önmagamat is megbüntetném, ha égő cigivel lépnek a liftbe!” – nevetett rám barátságos szigorral.

Hosszúra nyúlt kamaszkorom ötvenéves koromban kezdett elmúlni. Harmincéves érettségi találkozáson erősen elámultam azon, hogy hajdani lázadó osztálytársaim fele hallgatag, joviális „polgárrá” változott. A hajdan a fauvokért és Gaudi építészetéért lelkesedő hölgyek és urak könnybe lábadt szemmel mutogatták családi fotóikat. A lefényképezett „tisza szobák” tévékészülékeinek tetején horgolt terítők, a terítőkön ízléstelen porcelán őzek hasáltak. Egyik hajdan lázadó lelkületű osztálytársam giccses vadászjelenetek festéséből, a másik semmitmondó csendéletek pingálásából tartotta fenn magát. A harmadik – állítólag olasz megrendelésre – tengerparti látképeket pingált.

– Lehet, hogy giccsnek gondolod – mondta, kicsit pirulva –, de kurva jól fizetik, és nincs velük nagy meló.

Nem értettem, honnan veszik ilyesmikhez a muníciót. Azt se értettem, hogyan kerülhettek a szótárunkba olyan, erősen pejoratív hangsúllyal kimondott szavak, mint a tót fasz, nyakas szerb, piszkos oláh és sunyi zsidó. Némelyik korábban bizonyosan és manifeszt módon hitetlen osztálytársam nyakán most hivalkodó méretű, súlyos aranykereszt csillogott. Ja, és mindegyikük tele szájjal szidta a „komcsikat”.

Első és máig egyetlen játékfilmem, a Szerelem első vérig slágerdalának akkori, Demjén Ferenc által énekelt, fiatalos önbizalomtól fűtött sorai –

*Itt vagyunk,
Ki tudja, kit ki hívott, mégis itt vagyunk,
sokáig itt leszünk...”*

– mára mást jelentenek.

Kik leszünk itt, sokáig? Évtizedekig szunnyadó, tetszhalott génjeink követelik ősi jussukat?
„Eljön a mi időnk?”

*

Végel László Neoplanta című regényében az elbeszélőnek egy újvidéki konflis kocsis mesél Újvidék városáról és saját életéről. Fikció? Lehet, hogy igen, lehet, hogy nem. A Lazo Pavletić (a kocsis) „életanyaga” hihető. „Békebeli” bécsi fiakereket formázó konflisán időről időre másféle urakat és elvtársakat kocsikáztat. A Mária Terézia által soknemzetiségű városként alapított Neoplanta lakóit újra és újra más „szabadítja fel”. Egymást váltva ülnek Lazo fiakerére németek, szerbek, magyarok, csetnikek, partizánok, orosz bolsevikok. Hol egyikük, hol másikuk csillaga ragyog fenn. Ilyenkor „törlesztenek”. Kilakoltatják, deportálják, kifosztják, megerősszakolják, agyonverik, tömegsírba lövik korábbi lakószomszédaikat. A kocsis nagy túlélő. Igyekszik életben maradni, megtartani kocsiját, lovát. Megöregedve aztán szeretné megosztani valakivel élete történetét.

A gimnazista fiatalember, akit történeteivel Lazo kérétenül traktálni kezd 1958-ban, a kilencvenes évek elején már „írónak készül”. A második háború idején született, Tito marsall Jugoszláviájában „eszmél”, és bár neki is megvannak már a maga történelmi tapasztalatai, eleinte nem igazán kíváncsi a kocsis meséire. Mégis muszáj meghallgatnia, mivel az öreg azt ígéri neki, csak akkor lesz igazi író, ha Neoplanta történetét megírja. A fiatalember hasztalan próbálja magyarázni, hogy „mennyire nem szokás már a valóságról írni”, a kocsis nem tágt. „Mi az, hogy nem szokás?” – dohog. Azt javasolja az írónak, olyanokat vessen papírra róla meg az apjáról, akitől mesterségét „örökölte”, mint amelyeneket Ferenc Jóskáról írtak. Meg is mutatja neki a mintakötetet: *Osztrák Magyar Monarchia írásban és képekben*.

Nekem nem volt szerencsém a szóban forgó kötetel találkozni, de Végel László Neoplantáját szinte együltő helyemben, torokszorító izgalommal, szorongva olvastam végig. Gyanítom, hogy a szerző maga is a regény elbeszélőjének sorsához hasonlóan élt meg. Tapasztalatai sokkal keményebbek az enyémenél, életszemléletünk mégis, azt hiszem, hasonló. Csakhogy amíg én a kádári szocializmus „puha diktatúrájának” nevezett évtizedeiben nőttem fel, addig ő – kisebbségiként – a délvidéki „kalamajkában”. A jugoszláviai rendszerváltás rettenetes, iszonyatos testvér-háborúhoz vezetett, amihez képest a mi „vértelen forradalmunk” a maga több millió hazánkfíát koldusbotra juttató permanens fejlődésével együtt is „kismiska”. Jutalmul mi eljutottunk Európába, Szerbia még jó pár évig ácsingózhat a Kánaán kapujában, bebocsátásra várva.

Végel regényében Lazo kocsis hosszú éveken át mesél. Neoplanta múltjáról szóló történetei (amilyeneket nem szokás írni) önmagukban is torokszorítóak, van azonban a műnek – az öldöklés naplójának – egy mélyebben megbúvó rétege. Az íróként a „szavak mágijával” incselkedő fiatalember fölött is múlik, sűrűsödik az idő. Az ő sorsáról, előmeneteléről, sikereiről és bukásairól keveset tudunk meg, de érzékeljük, hogy Lazo történeteit hallgatva mintegy a „ko-

csishoz öregszik”, élete megtelik Lazo történeteivel. Nem csodálkoznánk, ha a kocsis halálakor megörökölné a gazdátlaná vált kocsit és lovat, és maga hajtaná a konflist tovább, hogy a kacskaringós utcákon tört angolsággal beszélje el újra és újra Neoplanta véres történetét a városba látogató külföldi turistáknak.

Bár a ló vágóhídon végzi, a hintót feltehetően eltüzelik, Végel mesél nekünk – tudatlan turistáknak. „Really? In dead? – borzongunk jólesően. – Oh, what an exciting story! So Neoplanta is a really multicultural city!” Jobb, ha mi is angolul lelkendezünk, vigyázva, kiejtésünk ne árulja el, hogy magyarok vagyunk.

Mi a jobb, emlékezni vagy felejteni?

„Meggzűntetve megőrizni?”

Az ifjúkorunkban belénk *plántált* vulgármarxista terminológia tetszetős óhaja mögötti gyakorlat megpróbálta a múltat „végképp eltörölni” – eltiporni, gyökerestől kiirtani, felszámolni még az emlékét is. A gének azonban nem felejtenek. A természet törvényei erősebbnek látszanak a „human being” által kreáltaknál. Olyanok vagyunk, mint a magának falkát rekviráló hímoroszlán. Mielőtt meghágnánk a nőstényeket, elpusztítjuk az „idegen kölyköket”. Aztán ráérősen körbevizeljük Kelet-Európát. Ez már a mi territóriumunk.

*Itt vagyunk,
Ki tudja, kit ki hívott,
Itt vagyunk,
Sokáig itt leszünk!*

*

A hatvanas évek derekán jellemző rendőrvice járta be Szegedet. Loboncos hajú, farmernadrágos fiatalok trécselnek a Tisza-parton. Egy rendőr lép hozzájuk. „Mit csinálnak itt az elvtársak?” „Morfondírozunk.” „Na, adják ide szépen azt a morfondírt, és tűnjenek az anyjuk valagába!”

Megyünk, megyegetünk.